

Ольга М. Джигора*

ПЕРЕДУМОВИ ВСТУПУ ДЕРЖАВ В НАТО

У статті проаналізовано вплив розширення НАТО в контексті міжнародних відносин і перспектив для України. Розглянуто основні засади діяльності Організації Північноатлантичного договору. Проаналізовано головні умови та процедуру розширення Північноатлантичного Союзу. Виділено основні етапи, які країна-претендент має пройти перш ніж стати членом Альянсу. Розглянуто базові принципи, яким мають відповідати майбутні члени НАТО. Охарактеризовано зміст та структуру Плану дій щодо членства в НАТО. Визначено основні переваги від членства України в НАТО. Окреслено негативні наслідки та перешкоди виконання Україною критеріїв членства в Альянсі.

Ключові слова: НАТО, План дій, розширення, Альянс, безпека, оборона, військовий конфлікт, збройні сили.

Лит. 5.

DOI: 10.32752/1993-6788-2023-1-269-148-155

Olha Dzhyhora

PREREQUISITES FOR THE ACCESSION OF STATES TO NATO

The article analyses the impact of NATO enlargement in the context of international relations and prospects for Ukraine. The basic principles of the North Atlantic Treaty Organisation are considered. The main conditions and procedure for the expansion of the North Atlantic Alliance are analysed. The main stages that a candidate country must go through before becoming a member of the Alliance are highlighted. The basic principles that future NATO members must meet are considered. The content and structure of the NATO Membership Action Plan are described. The main benefits of Ukraine's membership in NATO are identified. The negative consequences and obstacles to Ukraine's fulfilment of the membership criteria are outlined.

Keywords: NATO, Action Plan, enlargement, Alliance, security, defence, military conflict, armed forces.

Peer-reviewed, approved and placed: 11.11.2023.

Постановка проблеми. Нові загрози безпеці ставлять перед кожною країною проблему вибору: військовий нейтралітет чи участь у системі колективної безпеки. При цьому, забезпечення нейтралітету вимагає залучення значних фінансових ресурсів. Практично всі європейські країни обрали модель колективної безпеки. Нейтральні Австрія, Швеція, Швейцарія та Фінляндія, не будучи членами Альянсу, беруть активну участь, як і Україна, у програмі НАТО «Партнерство заради миру». Суспільна думка країн Альянсу у 90-х роках ХХ століття в питанні розширення НАТО була неоднозначною. Натовські країни побоювалися, щоб нові члени не принесли з собою до НАТО локальні або регіональні конфлікти, які неочікувано могли б стати проблемами усього Альянсу. Сьогодні прагнення України стати повноправним членом НАТО законодавчо закріплено в Основному законі – Конституції України. Але необхідно з наукової точки зору розглянути питання доцільності вступу України до Північноатлантичного союзу та з'ясувати, які наслідки і загрози національній безпеці держави можуть виникнути на цьому

* Zhytomyr Polytechnic State University. Ukraine.

шляху, враховуючи політичну ситуацію в середині держави, наявність тимчасово окупованих територій та повномасштабного вторгнення росії. Враховуючи це, особливої актуальності набуває питання розширення НАТО, взаємовідносини України із сусідніми країнами та політики вступу до Альянсу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розгляду основних науково-теоретичних та прикладних аспектів у сфері національної безпеки та державного реагування на процеси приєднання України до Північноатлантичного Альянсу присвячені дослідження І.В. Артьомова, В.П. Горбуліна, А.Б. Качинського, Г.П. Ситника, В. Штоля та інших. Водночас комплексне дослідження питань, в яких із позицій системного підходу розглядаються механізми розширення НАТО і включення нових членів до блоку та загрози, які виникають під час цього процесу, практично відсутнє, що зумовлює необхідність проведення подальших наукових досліджень з цієї проблематики.

Мета дослідження полягає у дослідженні та визначенні процедури розширення Північноатлантичного Союзу та аналізі викликів і загроз національній безпеці, що можуть впливати як на суспільно-політичну обстановку в середині України, так й на її міжнародні стосунки із суміжними країнами.

Основні результати дослідження. Організація Північноатлантичного договору – це міждержавна організація, у якій всі держави-члени повною мірою зберігають суверенність і незалежність. НАТО є військовим союзом держав у Європі та Північній Америці, що становить систему колективної оборони та надає державам-членам можливість консультуватися з будь-якого порушеного ними питання та ухвалювати рішення стосовно політичних і військових проблем, які впливають на їхню безпеку. Ця організація має відповідні структури, які забезпечують консультації та співробітництво між її членами у політичній, військовій, економічній, науковій та інших невійськових галузях.

Засоби, за допомогою яких Альянс втілює свою політику безпеки, включають утримання військової потужності, достатньої для запобігання війни та забезпечення ефективної оборони; забезпечення потенціалу, необхідного для врегулювання криз, які можуть впливати на безпеку країн-членів; активне сприяння діалогу з іншими державами; розвиток нового, ґрунтованого на співпраці, підходу до європейської безпеки, включаючи заходи, спрямовані на досягнення нових успіхів у сфері контролю над озброєннями та роззброєння.

Організація Північноатлантичного договору має таку структуру, яка дозволяє здійснити всі цілі НАТО. Вона є міждержавною організацією, в рамках якої країни-члени зберігають повний суверенітет і незалежність. Ця організація являє собою форум, на якому вони проводять спільні консультації з будь-яких проблем та приймають рішення з політичних та воєнних питань що стосуються їх безпеки.

Першочерговим завданням НАТО є захист свободи та безпеки її членів політичними та воєнними засобами у відповідності зі Статутом ООН. Спираючись на загальнодемократичні цінності, права людини та дотримання законності, з моменту створення Північноатлантичний Союз проводить

діяльність, спрямовану на встановлення справедливого та міцного миру в Європі. Ця центральна мета залишається незмінною. НАТО також являє собою трансатлантичне звено, що пов'язує безпеку США з безпекою Європи. В цій організації знаходять своє практичне втілення дійсні колективні зусилля її членів на підтримку їх загальних інтересів.

Розширення НАТО — це процес вступу нових членів до Організації Північноатлантичного договору. Процес вступу до альянсу регулюється статтею 10 Північноатлантичного договору і наступних угод. Країни, які мають намір приєднатися до Альянсу, повинні відповідати певним вимогам і завершити багаторівневий процес, що включає політичний діалог і військову інтеграцію. Процес приєднання проходить під контролем Північноатлантичної ради, керівного органу НАТО.

З моменту свого заснування Північноатлантичний Альянс постійно розширювався. Після утворення в 1949 р. з дванадцятьма членами-засновниками (Бельгія, Канада, Данія, Франція, Ісландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Португалія, Велика Британія та США) НАТО зросло шляхом включення Греції та Туреччини в 1952 р. та Західної Німеччини в 1955 р., а потім Іспанії в 1982 році.

Після утворення в 1949 р. з дванадцятьма членами-засновниками НАТО зросло шляхом включення Греції та Туреччини в 1952 р. та Західної Німеччини в 1955 р., а потім Іспанії в 1982 році. Після закінчення «холодної війни» та возз'єднання Німеччини в 1990 р. в НАТО відбулися дебати про продовження експансії на схід. У 1999 р. Польща, Угорщина та Чехія приєдналися до НАТО на тлі багатьох дебатів в організації та протидії росії. Ще одне розширення відбулося з приєднанням семи країн Центральної та Східної Європи: Болгарії, Естонії, Латвії, Литви, Румунії, Словаччини та Словенії. Вперше ці країни були запрошені розпочати переговори про членство під час саміту в Празі 2002 року та вступили до НАТО незадовго до саміту 2004 року в Стамбулі. Албанія та Хорватія приєдналися 1 квітня 2009 р. до саміту Страсбург - Кель 2009 р. Останніми державами-членами, які вступили до НАТО є Фінляндія - 4 квітня 2023 року та Швеція — 7 березня 2024 року [1].

Немає ніякого швидкого треку для вступу в НАТО. Фінляндія та Швеція розпочали приєднання до Альянсу без Плану дій щодо членства. Саме агресія росії проти України спонукала Фінляндію та Швецію змінити нейтральний статус на інтеграцію в Альянс, що зайняв лише місяці, а не роки, як це зазвичай буває зі вступом країни до НАТО. Вступ Фінляндії у НАТО є результатом інтенсивних багатосторонніх політичних дискусій між членами НАТО, більшість із яких насправді вже добре знають Фінляндію, оскільки вона також є членами ЄС. Ця країна набагато ближча до більшості інших європейських столиць, ніж Україна на сьогодні.

Станом на 2021 рік НАТО офіційно визнає трьох кандидатів на вступ: Боснію і Герцеговину, Грузію і Україну. Однак поки що План дій щодо членства в НАТО має тільки Боснія і Герцеговина. Наразі розширення є предметом дискусій у кількох країнах, що не входять до альянсу. В Сербії проводяться відкриті політичні дебати на тему членства, тоді як у таких країнах, як Україна, євроатлантична інтеграція прописана в Конституції

України. Включення країн, які раніше входили до Східного блоку та Радянського Союзу, стало причиною посилення напруженості між країнами НАТО та росією.

Процес входження до НАТО є стимулюючим фактором для проведення внутрішніх політичних та соціально-економічних реформ усіх сфер суспільного життя держави, гармонізації законодавства з правовими нормами та демократичними принципами країн-членів НАТО.

Виділяють основні етапи, які країна-претендент має пройти перш ніж стати членом Альянсу:

1) Консультаційний етап – на цьому етапі відбувається інтенсивний Індивідуальний діалог із зацікавленими країнами-партнерами.

2) Переговорний етап починається висловленням запрошення від НАТО до країни-претендента розпочати переговори про вступ до НАТО.

3) Ратифікаційний етап розпочинається підписанням Протоколу про приєднання до Північноатлантичного договору та закінчується ратифікацією Протоколу у країнах-членах Альянсу та країні-кандидаті.

4) Імплементацийний етап розпочинається із процесу передання країною-кандидатом документів про вступ до Північноатлантичного договору на збереження до США. Країни-кандидати стають офіційними членами Альянсу [2].

Для того, щоб допомогти бажаючим країнам підготуватись до вступу у НАТО, в 1999 році було розроблено та ухвалено План дій щодо членства в НАТО (ПДЧ). ПДЧ будується на основі інтенсивного Індивідуального діалогу щодо членства. Цей діалог передбачає запровадження Програми заходів, спрямованих на сприяння країнам-претендентам в їх підготовці до можливого майбутнього вступу до НАТО як членів Альянсу.

План дій щодо членства в НАТО складається з п'яти розділів, а саме: «Політичні та економічні питання», «Оборона/військові питання», «Питання ресурсів», «Питання безпеки», «Правові питання». У кожному з розділів визначено питання, які можуть бути предметом обговорення, та висвітлюються механізми, за допомогою яких можна якнайкраще здійснювати підготовку до можливого отримання членства. Перелік питань розрахований на те, щоб охопити всі ті проблеми, які визначають для себе самі країни-претенденти як питання, котрі вони бажають розглянути.

Членство в НАТО не спричинить значного перебільшення запланованих витрат бюджетних коштів на військові цілі. В НАТО існує рекомендація, що національні витрати на оборону країни-члена Альянсу повинні складати близько 2% ВВП. Приміром, Люксембург, країна з населенням із 460 тисяч осіб, у разі самостійного забезпечення власної оборони, ніколи б не досягла рівня безпеки, який вона має в НАТО, якби навіть витрачала на оборону весь свій бюджет. Люксембург витрачає на оборону лише 0,9% свого ВВП, маючи всі гарантії безпеки, які надає НАТО, включно з ядерними. Це стосується усіх членів Альянсу, які отримують кращі гарантії безпеки, ніж ті, що вони могли б забезпечити самостійно [3].

Вартість членського внеску України до бюджетів НАТО, за попередньою оцінкою, перебуватиме в межах внеску Польщі і становитиме близько 40–50

мільйонів доларів США на рік. Іншими словами, 4-5 гривень на рік з людини — громадянина України, є не такою великою ціною за безпеку.

Після проголошення Незалежності Україна успішно співпрацює з Організацією Північноатлантичного договору — протягом цього часу Україна зробила багато успішних кроків щодо наближення до Альянсу, переведення армії на натовські стандарти та неодноразово доводила, що є надійним партнером НАТО у вирішенні питань міжнародної та регіональної безпеки.

В чинній редакції закону «Про основи внутрішньої й зовнішньої політики» було вказано, що основами зовнішньої політики України є поглиблення співробітництва з Північноатлантичним альянсом з метою досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства в цій організації. Новий закон ліквідує це формулювання та встановлює, що поглиблення співробітництва з НАТО потрібне Україні винятково для того, щоб стати членом цієї організації.

За роки плідного співробітництва, спільного виконання миротворчих і гуманітарних місій, участі у військових навчаннях та операціях, Україна не раз чула від Альянсу, що «для неї двері НАТО завжди відчинені». Політичне і військове керівництво НАТО і сьогодні стверджують, що Україна обов'язково стане членом Альянсу.

Майбутні члени НАТО мають відповідати базовим принципам, втіленим у Вашингтонському договорі, таким як демократія, свобода особи та іншим відповідним положенням, викладеним у преамбулі до Вашингтонського договору.

Від країн-претендентів очікується, що вони будуть:

- а) вирішувати міжнародні суперечки мирним шляхом;
- б) демонструвати відданість принципам верховенства права та прав людини;
- в) вирішувати мирним шляхом міжетнічні конфлікти і зовнішні територіальні суперечки, спірні питання внутрішньої юрисдикції, відповідно до принципів ОБСЄ та з метою прагнення до встановлення добросусідських відносин;
- г) встановлювати належний демократичний та цивільний контроль над своїми збройними силами;
- д) утримуватися від загрози силою чи застосування сили будь-яким чином, що не відповідає цілям ООН;
- е) сприяти розвитку мирних та дружніх міжнародних відносин шляхом зміцнення своїх вільних інституцій та завдяки сприянню зміцненню стабільності й благополуччя;
- є) продовжувати надавати цілковиту підтримку та брати участь у роботі Ради євроатлантичного партнерства, в програмі «Партнерство заради миру» та розвитку співробітництва з країнами-партнерами, що не є членами НАТО;
- ж) демонструвати відданість справі зміцнення стабільності та благополуччя через дотримання принципів економічної свободи, соціальної справедливості та відповідальності за охорону довкілля;
- з) робити свій внесок військового характеру в колективну оборону та у виконання нових завдань, що постають перед Альянсом, а також будуть готові

взяти на себе зобов'язання щодо поступового удосконалення своєї обороноздатності;

і) належним чином брати участь у роботі установ НАТО;

й) прагнути до здійснення стандартизації та досягнення оперативної сумісності;

к) створювати через національну програму необхідну структуру з питань планування та виконання таких оборонних бюджетів, які б відповідали визначеним пріоритетам у сфері оборони та передбачали б відповідні схеми навчання для ознайомлення персоналу з існуючими в НАТО практикою та процедурами з метою підготовки до можливої в майбутньому участі в роботі структур Альянсу;

л) знайомитися з належними правовими механізмами та угодами, якими керується НАТО для забезпечення співробітництва в своїй структурі та формальним юридичним процесом, що передує членству [2, 3].

Альянс очікує, що протягом наступних років будуть запрошені й інші країни, які бажають і спроможні перебрати на себе відповідальність і зобов'язання, пов'язані з членством. Це буде зроблено тоді, коли він вважатиме, що вступ цих країн піде на користь політичним і стратегічним інтересам Альянсу та сприятиме європейській безпеці та стабільності.

Варто зазначити, що на даний час Україна проходить шлях реформ, які є обов'язковою «перепусткою» для отримання Плану дій щодо членства в НАТО. І їх успішне виконання буде свідченням готовності України стати повноправним союзником для інших членів Альянсу.

3 лютого 2019 року Конституцією України визначений стратегічний курсу на набуття повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору, і підтримка цього курсу в українському суспільстві нині сягає понад 60%. І ця цифра може стати значно вищою, якщо суспільство буде більш поінформованим про переваги НАТО та плюси, які отримає Україна, ставши членом поважного безпекового Союзу.

Дві українські революції, 2004 та 2014 років, чітко підтвердили, що Україна безповоротно визначилася зі своїм європейським і західним вибором. Але на цьому шляху США і НАТО недостатнього зробили, щоб остаточний вибір українців закріпити назавжди. Вторгнення Росії в Україну не було незворотнім. Його спричинила ситуація невизначеності з членством України в НАТО і Євросоюзі.

За підрахунками експертів центру «Нова Європа» ще за рік до повномасштабного вторгнення росії, Україна впровадила близько 19% умов відповідності стандартам НАТО. Крім того, збройна підтримка від Альянсу напередодні й від початку повномасштабної агресії росії, посприяла переходу українського війська на стандарти НАТО — у військовому вимірі інтеграція до Альянсу передбачає уніфіковану структуру збройних сил та зброю єдиного зразка [4].

Членство України в Альянсі цілковито відповідає її національним інтересам — вступ до НАТО дасть змогу стати повноправними членом сім'ї європейських народів, сприятиме соціальному і економічному розвитку держави та, в свою чергу, посприє забезпеченню стабільності в Європі. Окрім цього, Україна також отримує такі основні переваги від членства в НАТО:

1. Основна причина приєднання України до системи колективної безпеки, ставши членом Альянсу — зупинити агресію Росії, мінімізувати вірогідність її прямого воєнного вторгнення

2. Створення вагомих передумов для повернення окупованих територій та ліквідації російської військової присутності на території України.

3. Одержання для України гарантій її національної безпеки, незалежності, суверенітету і територіальної цілісності.

4. Створення вагомих передумов інтеграції в Європу, у західні політичні й економічні структури.

5. Зміцнення внутрішніх основ національної безпеки України за допомогою НАТО. Використання досвіду і підтримки НАТО в підвищенні ефективності оборонного сектору України.

6. Покращення міжнародного іміджу України.

7. Посилення консолідації української нації, зміцнення інститутів громадянського суспільства

8. Посилення прозорості влади, забезпечення відкритості при прийнятті управлінських рішень на всіх рівнях

9. Реальне забезпечення прав і свобод громадян, верховенства права.

10. Стимулювання економічних реформ [5].

До негативних наслідків виконання Україною критеріїв членства варто віднести:

1. Збільшення соціальної напруги серед військовослужбовців, зумовленої значним скороченням чисельності збройних сил.

2. Деяке обмеження самостійності в прийнятті ключових рішень в галузі зовнішньої та оборонної політики.

На сьогодні серйозною перешкодою для України на шляху в НАТО залишається росія та російсько-українська війна. Як свідчить принцип колективної оборони, прописаний у Статті 5 Вашингтонського договору: напад на будь-яку з держав НАТО — це напад на всіх його членів. Єдиний відповідальний спосіб дозволити Україні стати членом НАТО — це обіцянка США, Франції, Німеччини, Британії та інших держав буквально бути готовими оголошувати війну росії в умовах агресії щодо України. Отже, війна з росією формально буде проблемою вже не виключно України, а й інших 30 його членів. Поки війна перебуває в активній фазі, НАТО не збирається просувати питання щодо членства України, тому що це негайно втягнуло б країни НАТО у війну з росією.

Висновок. Отже, на сьогодні Північноатлантичний альянс — це не лише військовий союз. Претендувати на вступ до Альянсу можуть країни, у яких, окрім потужних збройних сил, є також й функціональна ринкова економіка та верховенство права. Процедура вступу до НАТО є складним процесом, який включає наступні етапи: 1) подання країною заявки на вступ та виконання Плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ) — «Membership Action Plan»; 2) отримання згоди всіх членів НАТО; 3) отримання офіційного запрошення до переговорів про вступ; 4) переговори, узгодження етапів вступу до НАТО; 5) отримання офіційного запрошення від Генерального секретаря НАТО.

Україна вже не перший рік впроваджує реформи, продовжує робити це і на тлі війни, зокрема після того, як отримала обнадійливі сигнали від ЄС у

вигляді статусу кандидата до Євросоюзу. Проте війна ще не завершена, і в якому стані українська економіка, судочинство та інші галузі зустрінуть перемогу — поки невідомо. Для України, яка прагне до формування оптимальної моделі національної безпеки та стабільного розвитку регіону, саме вступ до НАТО є найбільш прийнятним рішенням. Адже на сьогодні Північноатлантичний альянс є єдиною міжнародною політично-військовою організацією, яка фактично забезпечує безпеку і поступальний розвиток євроатлантичної цивілізації. І цілком логічно, аби Україна як європейська держава, а відтак і складова євроатлантичної цивілізації, стала повноправним членом НАТО.

1. Акценти НАТО: розвиток партнерських відносин. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://ukrainetonato.com.ua/75-rokiv-nato/aktsenty-nato-rozvytok-partnerskykh-vidnosyn/>
2. Критерії вступу України до НАТО. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/6929-kriterii-vstupu-ukraini-do-nato/>
3. НАТО. Партнерство заради миру. Незалежний культурологічний часопис «І». Число 77/2014. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.ji.lviv.ua/n77texts/77-zmist.htm>
4. Цевельов О.Є. Розширення НАТО та можливі наслідки для національної безпеки України. Держава та регіони. Серія: Державне управління, 2019 р., № 4 (68). С. 298-304.
5. ШЛЯХ УКРАЇНИ ДО АЛІАНСУ: Які основні переваги матиме Україна, приєднавшись до НАТО? Електронний ресурс. Режим доступу: <https://ukrainetonato.com.ua/spetsproekty/shlyakh-ukrayiny-do-alyansu-yaki-osnovni-perevahy-matyme-ukraina-priednavshys-do-nato>

-
1. Aktsenty NATO: rozvytok partnerskykh vidnosyn. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: <https://ukrainetonato.com.ua/75-rokiv-nato/aktsenty-nato-rozvytok-partnerskykh-vidnosyn/>
 2. Kryterii vstupu Ukrainy do NATO. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/6929-kriterii-vstupu-ukraini-do-nato/>
 3. NATO. Partnerstvo zarady myru. Nezalezhnyi kulturolohichnyi chasopys «I». Chyslo 77/2014. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: <https://www.ji.lviv.ua/n77texts/77-zmist.htm>
 4. Tsevelov O.Ie. Rozshyrennia NATO ta mozhlyvi naslidky dlia natsionalnoi bezpeky Ukrainy. Derzhava ta rehiony. Serii: Derzhavne upravlinnia, 2019 r., № 4 (68). S. 298-304.
 5. ShLIaKh UKRAINY DO ALIANSU: Yaki osnovni perevahy matyme Ukraina, pryednavshys do NATO? Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: <https://ukrainetonato.com.ua/spetsproekty/shlyakh-ukrayiny-do-alyansu-yaki-osnovni-perevahy-matyme-ukraina-priednavshys-do-nato>